

Dr. Daniel Anderson

KÖSZÖNTJÜK A 70 ÉVES DR. GAÁL ENDRÉT

Dr. Gaál Endre nyugalmazott egyetemi docens, a történettudomány kandidátusa ez év december 21-én tölti be 70. életévét. A JATE BTK, az Új és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszék *egyik legrégebb munkatársa szolgálatában* eltöltött 38 év is indokolja, hogy visszaemlékezései segítségével visszatekintsünk e nagyívű életpálya főbb oktatói és tudományos állomásaira.

Gaál Endre Hódmezővásárhelyen született 1929. december 21-én. A családi környezet, amelyben felnőtt, több tekintetben meghatározó volt érdeklődési körére. Édesapja, *Gaál Imre* kőműves szakmát tanult, kb. 16 évig dolgozott segédként, majd egy helyi építőmesternél kapott állást, miután megtanulta a földszintes épületek, házak tervezését, a tervrajzok elkészítését. A gazdasági válság idején azonban az építőmester tönkrement, de édesapja, az építészettel kapcsolatos kitűnő szakismeretei folytán, a városi mérnöki hivatalban kapott alkalmazást. A háború alatt a polgármesteri hivatal áthelyezte őt a városi kórház irodájába, ahol, hivatalosan csak 1945 után, műszaki vezető volt. Édesapja az 1920-as évek elejétől részt vett a MÉMOSZ (Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége) helyi csoportjának munkájában a vezetőség tagjaként, vezette az ülések jegyzőkönyveit és megszakításokkal haláláig szakszervezeti tag maradt.

Gaál Endre a jelesen letett érettségi vizsga után 1948–1952 között a Szegedi Tudományegyetem hallgatója lett, ahol 1953-ban magyar-történelem szakos tanári diplomát szerzett. Olyan kiváló tanárok, mint *Szádeczky-Kardoss Samu*, *Lederer Emma*, *Mérei Gyula* stb. segítségével vált az egyetemen akkor megkívánt történettudományi ismeretek biztos birtokosává. Az egyetem elvégzése után a Történeti Intézetben kapott állást. A szegedi egyetem volt élete egyetlen munkahelye, másutt sehol sem volt alkalmazva. Rövid ideig *Karácsonyi Béla* mellett közép-kortörténettel, majd ezután *Mérei Gyula* tanítványaként az ő tanszékére került, s az újkori magyar történelem kérdéseivel foglalkozott. E tanszéken doktorált 1959-ben, és a kandidátusi cím 1973-ban történt megszerzése után itt kapott egyetemi docensi kinevezést is. Tanári és tudományos munkáját a történettudomány újabb és újabb eredményeinek érvényesítésével végezte és végzi.

Ami az egyetemi oktató munkát illeti, az 1955/56-os tanév második félévétől adta elő főkollégiumként a dualizmus történetét, de már 1953-tól vezetett e korszakból gyakorlatokat. Néha az 1918–19-es forradalmak is féléves előadásai témái voltak. A dualizmus korának programjában politikai történetet (pl. parlamenti pártok és küzdelmeik), gazdaságtörténetet, a korszak haladó politikai mozgalmainak történetét, a parlamentarizmus 1867–1918 közötti magyarországi történetét, a hazai szakszervezeti mozgalom és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1918

előtti történetét stb. adta elő. 1986/87-től ő tartotta a Kormányzattörténet c. előadást is. A kötelező szeminárium tematikáit – Mérei Gyula tanszékvezetése idején – többnyire az ő kérésének megfelelően jelölte meg. A felettes szervek által 1960 tájtól újból előtérbe állított ideológiai-politikai nevelés miatt isn.ét nagy hangsúlyt kapott az új- és legújabbkori magyar történeti oktatásban a munkás- és parasztmozgalmak, a nemzetiségi kérdés tárgyalása.

A munkásmozgalom-történetben már az 1960-as évek első felétől nagy súllyal tárgyalta a szakszervezet-történetet. Ennek keretében is – akárcsak más témáknál – kitért a vonatkozó különböző forrásfélések jelentőségének, felhasználhatóságának, elemzésének kérdéseire is. A gyakorlati foglalkozásait elsősorban forráskiadványokra építette, hogy hallgatói megismerhessék a forráselemzés módszerét. Gondja volt arra is, hogy hallgatói lássák: a magyar történet az európai történet fejlődésének része, amelytől azonban számos vonatkozásában eltér, egyedi vonásokat hordoz. Az ország történetének, ha lehet tágabb környezetbe illesztését önmagától is, hallgatóitól is, a nála szakdolgozatot vagy doktori értekezést készítőktől is elvárta. Igényes előadásai és gyakorlatai korszerű gondolkodásra, a tények elemzésére, a történeti források tiszteletére szoktatták hallgatóit.

Gaál Endre tudományos munkáját Mérei Gyula irányította: főleg ezért került annak egyik központjába a Csongrád megyei, a szegedi és a környékbeli városok munkásmozgalom-története a kezdetektől 1919-ig. E tekintetben a szakszervezeti mozgalom történetét is erőteljesen kutatta, ami a családi hagyományokban gyökerező egyéni kezdeményezés volt. (Mérei Gyula ugyanis az 1868 utáni időszakra a munkásmozgalom-történet fogalmán elsősorban a párttörténetet értette, de elfogadta a szakszervezeti és a munkás kultúr- és sporttörténet kutatását is.) Mérei Gyula kezdeményezte – megkérdezése után – a Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből c. sorozatot, amelynek két kötetét szerkesztette. Szeged modern monográfiája 3. kötetének szerkesztése is az ő kezdeményezésére került kezébe. E kiadványok szerkesztése során igen nagy, szinte erejét meghaladó munkát fektetett be; a bevezető tanulmány mellett a dokumentumkötetek esetében a közölt anyag jegyzeteit is ő írta. (Ezek némelyike egy-egy kis tanulmány, amelyekkel megvilágította a dokumentumok összefüggés-rendszerét.) A Szeged története 3. kötete is igen sok munkát kívánt; kb. 16 ív terjedelmű részt is megírt bele.

Az 1950-es évek közepén az Intézet vezetői vették rá Gaál Endrét, hogy vitacikket írjon. Ezek végső következtéseit is tudatták vele. A maga részéről e vitákat már akkor befejezettnek tekintette, megváltozott világunkban pedig elveszítették jelentőségüket.

1957-ben Mérei Gyula felkérte intézeti Acta-felelősnek. Az első egyetemi Acta-szabályzat nem határozta meg az intézeti Acta-felelősök feladatait. Gaál Endre úgy látta, hogy a köteteket előállító Szegedi Nyomdával történő kapcsolat-

tartást kell biztosítani. Ennek folytán már 1957-től rendszeresen megfordult a nyomdában és a műszaki finomságok iránti családi örökség is hozzásegítette, hogy fogékony legyen a nyomdászati szakismeretekre. Sokat tanult e tekintetben *Dobó Józseftől*, aki akkor a szedőterem, majd a nyomdai „rekonstrukció” után a Termelési Osztály vezetője, 1976-tól 1986-ig pedig nyomdaigazgató volt. E személyes kapcsolaton túl azonban számos nyomdászati szakkönyvet is beszerzett és tanulmányozott. Az 1970-es évek második felében már olyan jelentős tipográfiai ismeretanyaggal bírt, hogy az Acták műszaki szerkesztésén kívül terjedelmesebb, több műszaki-előkészítési problémát jelentő, önálló kötetek nyomdai előírásait is megoldhatta, a kötettervezés bonyolult feladatait is elláthatta. Az első tipografált kötet a Tanulmányok Csongrád megye történetéből c. levéltári kiadványsorozat legelső kötete; e sorozat első 21 kötetét tervezte. Másik levéltári kiadványsorozat (Délalföldi évszázadok) 5 kötetét, valamint a Csongrád megye évszázadai c. forráskiadvány 3 kötetét is megtervezte. Legbonyolultabb műszaki előkészítési feladata TÓTH ATTILA: Szeged szobrai és muráliái c. album volt, amelyben csaknem 600 kép, a vonatkozó leírások és magyarázó részek egymásmellettiségét kellett biztosítani. E kötet „papírtördelését” is ő végezte. Tipografált más köteteket is, pl. SZÁNTÓ IMRE: Hévíz története 1-2. kötetét, a BLAZOVICH LÁSZLÓ szerkesztette Kistelek története c. nagy munkát, valamint a tanulmányok Mérei Gyula 75. születésnapjára c. kötetet, amelynek egyik szerkesztője volt és tanulmányt is írt bele. Egyéb tipográfiai munkáinak felsorolására nincs terünk.

A nyomdászati szakismeretei alapján kezdett el foglalkozni már az 1970-es évek második felében korszerű, tudományos módszerrel nyomdászattörténeti munkák írásával. Ez is önálló kezdeményezése volt. Sajtó alatt van a Szeged nyomdászata 1801-től 1918-ig c., nagyon sok részadatot összeötvöző monográfiája, amibe körülbelül 240 illusztráció kerül. Ez a könyv a szegedi nyomdászat megindulásának 200. évfordulója, a millenniumi ünnepek kulturális örökségünket feltárni igyekvő törekvése jegyében láthat napvilágot a Csongrád Megyei Levéltár kiadványaként. A nyomdászattörténeti munkák készítése során sok betű- és szedőanyag-történeti ismeretet kapott *Haiman Györgytől*, a neves könyvtervezőtől és betűtörténész-től. 1951 óta kutatóként nagyon sokszor megfordult az egykor szegedi, ma Csongrád Megyei Levéltárban; eközben volt alkalma megismerkedni a különféle iratrendszerekkel (közigazgatási, üzemi, intézményi, stb. iratok). Sokat tanult e téren *Oltvai Ferenc* levéltárigazgatótól. Mindig szívesen látták bármely levéltárban, Szegeden, Szentesen, Gyulán, Hódmezővásárhelyen, Makón, vagy országos gyűjteményekben is, mint a Politikatörténeti Intézet, vagy az Országos Levéltár. Sokat kutatott könyvtárakban, elsősorban az Egyetemi Könyvtárban, a Somogyi-könyvtárban, az Országos Széchényi Könyvtárban, az Országos Műszaki Könyvtárban, a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtárban és más könyvtárakban is. Az iratokkal, a szövegközlésekkel történt beható foglalkozás, az

erre vonatkozó ismeretei alapján *Makk Ferenc*, a Történeti Segédtudományok Tanszék vezetője felkérte a tanszéke által kiadott, a Zepetneky Tötösy-család középkorba visszanyúló történetét bemutató dokumentációs kötet gondozására. E kétnyelvű könyv munkálatai során kapcsolatba került az edmontoni Alberta Egyetemmel (Kanada), ahol a könyv szerzője professzor.

Helytörténeti tudományos működésének elismerése volt, hogy 1967-ben Molnár János miniszterhelyettes kinevezte az Országos Helytörténeti Bizottság tagjává és e testületnek mindvégig tagja volt. E bizottság metodikai és elvi kérdésekben segítette az országszerte folyó helytörténeti kutatásokat. Ezzel szemben a Karon működő Helytörténeti Bizottság, amelynek 1974-től a működésének végéig, 1989-ig elnöke volt, évi 200 000 Ft-tal rendelkezett. Pénzügyileg támogatta mindazokat a témákat, amelyek a kari helytörténeti kutatásokkal kapcsolatosak voltak: régészet, néprajz, község- és várostörténet, helyi irodalomtörténet, egy adott település történetének vagy népnyelvének feldolgozása, iskola-, uradalomtörténet, különböző társadalmi mozgalmak története stb.

Az Acta-kötetek közül az I–LXXXVII., valamint 1990 után egyes tanszék-vezetők bizalmából (Kristó Gyula, Makk Ferenc, Marjanucz László, Serfőző Lajos, Soós Katalin, Tóth Sándor László) a XC., XCII., XCIII., XCVI., XCVII., XCVIII., C., CII., CIV. és a jelenlegi kötet műszaki szerkesztését is ellátta. Az Acta Historica sorozatba 11 munkát írt, ebből 7 olyan kötet, amely csak az ő munkáját tartalmazza. Az Acta Historica Tom. I–C. történetét a századik kötet számára megírta részben az általa az 1957-től folyamatosan gyűjtött, részben a JATE Központi Irattárában őrzött vonatkozó iratok, az Acta-kötetek és más egyetemi kiadványok alapján. A pénzügyi problémák miatt az 1980-as évek második felében a magasnyomtatásról át kellett térni az olcsóbb, szövegszerkesztéses, a megszervezett JATEPRINT üzemében készített kötetekre. Akárcsak korábban a Szegedi Nyomda, a JATEPRINT vezetője, *Szőnyi Etelka* is igyekezett a kiadványainkkal kapcsolatos igényeket – a lehetőségektől függően – figyelembe venni.

Gaál Endre az országos történész fórumokon is sikeresen szerepelt. Pl. 1971-ben a Gyulán rendezett történész vándorgyűlésen a vezetőelőadást tartó *Vass Henrik* példaként állította szakszervezet-történeti munkáit a helyi munkásmozgalm-történet művelői elé. *Kabos Ernő* később azt írta egyik tanulmányában, hogy e témájú munkáinak „Jellemzőjük a maximálisan teljes összképre törekvés és a helytörténet országos, sőt nemzetközi összefüggésekben történő vizsgálata.” A gyakorlati tipográfiában elért egyik szép eredménye: 1980-ban a szépségdíjas nyomdai termékek sorában ott volt az Acta Historica LXV. kötete, a Középkori Magyar Történeti Tanszék Actája is.

A szorosán vett egyetemi munka mellett sok ismeretterjesztő előadást tartott, beleértve a TIT-rendezvényeket, a Szegedi Nyomda által a hazai könyv-

nyomtatás 500. évfordulóján rendezett ünnepélyt is. Az ez alkalomra a Szegedi Nyomda által kiadott gyönyörű emlékkönyvben is jelent meg munkája.

Egyetemi munkája során nagyon sok kézirat-lektorálást végzett. Számos Csongrád és Békés megyei, vagy távolabbi települések történetére vonatkozó műveket is lektorált, pl. a már említett Hévíz története 1–2. kötetét. Ily módon figyelemre méltó segítséget nyújtott jó néhány Békés megyei kiadványhoz is. Saját írásai lektoraiként olyan kiváló szakemberekkel kerülhetett kapcsolatba, mint *Erényi Tibor, Földeák Árpád, Haiman György, Kabos Ernő, Kende János, S. Vincze Edit, Szabad György, Vörös Károly* stb.

1990 elején egészségi állapotára való tekintettel, saját kérésére nyugdíjba ment. De a tudományos munkát azóta is folytatja; pl. Hódmezővásárhely modern monográfiájának II. kötetébe az 1873–1914 közötti fejlődés több témakörét írta meg. (Többek között a politikai párharcok történetét.)

Gaál Endre kiemelkedő oktató és tudományos tevékenységéért 1978-ban „Kiváló munkáért”, 1989-ben „Szocialista kultúráért” kitüntetést kapott; 1992-ben pedig elnyerte a rangos „Szeged Alkotói Díjat”.

Gaál Endre ifjúkorában, szabadidejében szívesen és eredményesen sakkozott. Ez időre datálható a sport iránti érdeklődése, ami sporttörténeti írásaihoz járult hozzá. Családi hagyományokból eredt a képzőművészet, elsősorban a festészet iránti érdeklődése is. Az apai nagybátyja festőművész volt; az 1920-as években *Gaál Istvánnak* több kiállítása is nyílt. Képeinek legnagyobb részét a vásárhelyi gyűjtők vásárolták meg. Érthető tehát, hogy diákkorában akvarell-, majd olajfestést is művelt, emellett érdekelte a 19. századvég és a 20. század elejének európai és hazai festészete.

A sokirányú, az egyetemi munka során megkívánt tanári és tudományos munkát, annak jelentős eredményeit elősegítette a szülei által biztosított nyugodt családi légkör, valamint az az áldozatos munka, amellyel felesége, *Farsang Ilona*, egyetemünk egykori hallgatója lehetővé tette tevékenységének ellátását. Gaál Endre csakis az egyetemi tanári és tudományos munkának élt, életvitele, puritánsága is ennek volt alárendelve.

Dr. Gaál Endrét 70. születésnapján tisztelettel és baráti nagybecsüléssel köszöntik, jó egészséget, további eredményes alkotómunkát kívánnak neki a JATE Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékének vezetője és munkatársai:

DR. MARJANUCZ LÁSZLÓ tanszékvezető,
DR. BELÉNYI GYULA, DR. DEÁK ÁGNES,
DR. GICZI ZSOLT, DR. PELYACH ISTVÁN,
DR. SZABÓ PÁL CSABA,
DR. SOÓS KATALIN ny. egyetemi tanár